

Inhoud

Voorwoord	9
<i>opperrabbijn Binyomin Jacobs</i>	

Inleiding	13
-----------	----

Veerkracht	17
1. De Joodse jeugdbewegingen	21
2. Voor de oorlog	65
3. Oorlogservaringen	72
4. Na de oorlog	86
5. Indrukken over andere zaken	103
6. Tot slot	107

INTERVIEWS

<i>Voor de oorlog</i>	
Mirjam Bolle-Levie	111
<i>Tikwatenoe</i>	
Marthi Hershler-de Wilde	120
Hans Bloemendal	134

<i>Tsofiem</i>	
Dini Boas-Vedder	144
<i>Sjear Jasjoew</i>	
Shimon Shalish	154
Tilly Schüller-Bosman	163
Marty Dotan-van Collem	175
<i>Hachsjara</i>	
Eva (Chava) van Gelder	183
<i>Haboniem</i>	
Elma Stibbe-van Adelsbergen	193
Riek Levie	203
Ruth Lipschits-de Leeuwe	218
<i>Bne Akiwa</i>	
Channa (Riek) Dotan-Broer	242
Jackie Landesman	264
<i>Hasjalsjelet</i>	
Avraham Wijler	276
<i>NZSO</i>	
Benjamin Maoz	289
Ab (Avraham) Rinat	302
<i>Haderech</i>	
Shlomo Ganor	309
Mijn moeder Marianne	319
<i>Dan Gerstenfeld</i>	
Vrienden en familie over Marianne	325
Noten	348
Woordenlijst	353
Credits	357

Voorwoord

Na het lezen van dit boek vroeg ik mij af waarom ik zo weinig met mijn eigen geschiedenis heb gedaan? Waarom heb ik niet meer gevraagd aan mijn eigen ouders? Wie waren die Siegmund en Bernhard wier namen gegraveerd staan in twee kidoesjbekers in onze porseleinkast? Niets is er meer van hen overgebleven; alleen hun namen op de kidoesjbekers. Waarom heb ik nooit aan mijn ouders gevraagd wie zij waren?

Ja, na de oorlog heb ik sommige adressen in Friesland bezocht waar mijn moeder was ondergedoken. Maar op zoveel andere plaatsen ben ik niet geweest. En het verschrikkelijke onderduikadres van mijn vader heb ik nooit kunnen of mogen zien, terwijl het vlak bij onze winkel was in de Amsterdamse Ferdinand Bolstraat.

Er gaat van alles door mij heen bij het lezen van dit boek over de herinneringen van naoorlogse jeugdbewegers. De generatie van overlevenden is bijna uitgestorven. Ik ben kind van... en ook mijn generatie is al bijna geheel met pensioen. De verantwoordelijkheid om het verhaal door te vertellen wordt met de dag urgenter. Ik moet en zal proberen zo veel mogelijk door te geven en ook te waarschuwen: het kan zo weer gebeuren.

Bij het lezen van de interviews kwamen vele herinneringen bij mij naar boven. Ik zie mijzelf weer lopen als jeugdbeweger door Amsterdam, in optocht omdat Israël tien jaar bestond. We droegen allemaal een wit overhemd en een blauwe broek. Ter nagedachte-nis aan die unieke demonstratie kregen we een plastic beker met het wapen van Israël erop. Jarenlang heb ik uit die beker gedron-ken. In mijn slaapkamer hingen foto's van Israël aan de muur. Mijn vriendje Lex van Straten had die gekregen van zijn opa die bij het JNF werkte. En hoe trots was ik om mee te doen aan de bloemen-actie en de amandelactie van het JNF.

Sjabbat kidoesj maken in het Mirandahuis van Joods Maat-schappelijk Werk, waar kinderen verbleven die niet bij hun ouders thuis konden zijn. De heer A. Salomons jr. horen vertellen over rabbijn De Hond, de Joodse les in de Lekstraat. Nu nog zie ik op-perrabbijn Schuster het onderwijs komen inspecteren. De grote zaal van Krasnapolsky, stampvol, vanwege het Poerimfeest van de Joodse gemeente. Mijn Joodse gemeente.

Mijn generatie werd opgevoed in de schaduw van de hel die onze ouders hadden overleefd. Ik moest van oma Fie viool spelen, want oom Joseph, die niet was teruggekomen, speelde viool. Ziek mocht ik niet zijn en te laat op school komen was ook absoluut niet aan de orde.

Mijn ouders hielden veel van mij. Ik was hun alles. Ik heb dat te laat begrepen. Waarom was mijn moeder steeds maar bezorgd over mijn gezondheid, terwijl ik zo gezond was als een vis? Als op de weegschaal bij de apotheek bleek dat ik was aangekomen, werd ik beloond met een dubbeltje. Het waarom ontging mij toen. Dat ritueel ervoer ik als gênant en pijnlijk.

De kinderen van na de oorlog werden overbeschermd opge-voed. Ziek zijn mocht niet en in ieder gesprek werd er over, voor en na de oorlog gesproken. Ik denk dat eenzelfde studie als dit boek gemaakt zou kunnen worden over mijn generatie en ik denk

dat dat snel moet gebeuren, want de tijd begint te dringen. Is ons DNA aangetast doordat wij grootgebracht zijn door overlevenden? Recentelijk hoorde ik dat mijn generatie aanzienlijk meer lijdt aan hoge bloeddruk dan 'gewone' Nederlanders. Onze generatie heeft meer last van angstgevoelens en ook andere ziekten schijnen aantoonbaar vaker bij Joden van na de oorlog voor te komen.

Na alle gesprekken gelezen te hebben, voel ik de drang om ook interviews met mijn naoorlogse generatie vast te leggen. Omdat het interessant is? Als een zoektocht in mijzelf? Of om te blijven herdenken omwille van allen die zo graag de lege plaatsen op een van de talrijke Joodse begraafplaatsen hadden willen vullen?

Dit boek gaat niet zozeer over de overlevenden, maar over het overleven, voor, na en tijdens de oorlog. Alle geïnterviewden hadden als jongvolwassenen een onvermoede energie, kracht en moed. Ze wilden iets herbouwen of opbouwen. En ze bereikten hun doel mede dankzij jeugdbewegingen als Tikwatanoe en Bne Akiwa, die ze oprichtten of waarvan ze lid werden.

Velen beschouwen mij als een paniekzaaier. Maar de wetenschap dat het zo weer kan gebeuren, moet bekend zijn. Door dit boek ben ik ook gaan nadenken over wat het voor mij betekent, als kind van na de oorlog, en heb ik opnieuw mijn gedachten laten gaan over het afschuwelijke dat mijn lieve ouders is aangedaan en dat ze kennelijk toch niet met hun enig kind wilden delen.

Dit is een indrukwekkend boek. Manfred Gerstenfeld is een bevlogen mens. Hij was dat ook al toen ik als kind Joodse les van hem had.

Binyomin Jacobs, opperrabbijn
G.Z.D. pas na de oorlog geboren